

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Јове Илића 165, 11 000 Београд

Наставно-научном већу

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 24.маја 2018. године, формирало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације Николе Млађеновића под називом **”Схватање медијатизације у теорији умреженог друштва Мануела Кастелса”**.

Комисија у саставу проф. др Мирољуб Радојковић, редовни професор у пензији Универзитета у Београду - Факултета политичких наука, проф. др Далибор Петровић, ванредни професор Универзитета у Београду - Саобраћајног факултета, и проф. др Сњежана Миливојевић, редовна професорка Универзитета у Београду- Факултета политичких наука, менторка, након што је прегледала дисертацију и осталу пратећу документацију, подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

а) Основни подаци о кандидату

Никола Млађеновић рођен је 1984. године у Пули, Република Хрватска. Основну школу и гимназију завршио је у Бару, Црна Гора. Основне студије завршио је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, смер новинарство и комунологија, 2007. године, са просечном оценом 9.20. Дипломски рад под називом „Фукоова аналитика

моћи“ одбранио је са највишом оценом. Мастер студије комуникологије завршио је 2010. године, одбраном мастер рада на тему „Сукоб генерација: јавна сфера и холивудски филм од Вијетнама до Регана“, под менторством проф. др Сњежане Миливојевић. Докторске студије културе и медија уписао је академске 2011/12. године.

Учествовао је на више истраживачких, образовних и научних скупова у земљи и иностранству на којима је и самостално излагао. У овој академској години представио је рад „Mediatization and Networked Populism: Critical Conceptualization of Media Populism“ на ICA- Preconference „Global Perspectives on media and populism“ на Централноевропском универзитету у Будимпешти, 22-23 маја 2018. Конференцију је подржао угледни часопис Media, Culture & Society.

На 7th Graduate Spring School on Comparative Media Systems: Challenges to Journalism in the Digital Age која је одржана од 15. до 20. априла 2018. на Интеруниверзитетском центру у Дубровнику, имао је излагње под називом „Media system, populism and the problem of (de-) differentiation“. Такође, прихваћен му је и реферат за предстојећу ECREA 2018 конференцији у Лугану, са темом „Neoliberal Mediatization and Digital Platforms: The Crystal of Wikipedia“. У сва три случаја радови су ослођени на истраживања која је обавио током израде докторске дисертације.

Никола Млађеновић сарађивао је са Трећим програмом Радио Београда на циклусу предавања „Контракултурна индивидуа и холивудски филм“, а учествовао је и у редакцији превода књиге Мануела Кастелса (Manuel Castells) „Моћ комуникација“ у издању београдске издавачке куће Clio. Радио је и као новинар у редакцији Београдске хронике дневног листа Политика.

Никола Млађеновић објавио је једну монографију (приређени мастер рад) и више радова у научним часописима и зборницима а окушао се и у улози рецензента. Међу најзначајнијим објављеним радовима издвајамо следеће:

“Медијатизација феминизма: поп култура и амерички предсједнички избори”, Медији и комуникације, Бијело Поље, 2017. Стр: 163-179. УДК: 141.72 (73). ISSN 2336-9981.

“Између конвергенције и интерактивности: информативни програм РТС-а и америчког ПБС-а”, у Д. Пралица и Шинковић Н. (ур.): Дигиталне медијске технологије и друштвено-

образовне промене 6, Нови Сад: Филозофски факултет 2016. Стр: 218- 227. UDK 005.21:316.774(497.11). UDK 658.8:654.1(497.11)]:654.1(73). ISBN 978-86-6065-407-8.

М (14)

“Социјализам и етничка хијерархија: Срби и Хрвати на југословенском филму”, у Г. Тепшић, Р. Накарада и Н. Џуверовић (ур.): Интерпретације југословенских сукоба и њихове последице: између суштинског неслагања и дијалога, Београд: Факултет политичких наука 2016. Стр. 249-263. UDK 791.222(497.1). ISBN 978-86-6425-010-8.

“Филм «Кум» као приказ мултикултуралне дистопије”, Култура полиса, број 30/2016. Стр. 519-532. УДК 316.736:7. ISSN: 1820-4589.

М (51)

“Цинична дијалектика просветитељства Стенлија Кубрика: анализа филмова Одисеја у свемиру и Паклена поморанца”, Култура. Број 150/2016. Стр. 136-156. УДК 791.221.8. ISSN: 0023-5164.

М (51)

Сукоб генерација и холивудски филм – монографија, издање „Задужбине Андрејевић“, Београд, 2012. УДК: 791.4, 791.22(739.4)"19". ISSN 1821-2484.

М (42)

“Solidarity Network: примјер Запатиста”, ЦМ: часопис за управљање комуницирањем, број 10/2009. Стр. 93-110. UDC 329.7(727.4) : 004.738.5. ISSN 1452-7405.

М (52)

б) Основни подаци о дисертацији

Докторска дисертација Николе Млађеновића у формалном и садржинском смислу урађена је у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука. Осим резимеа на српском и енглеском језику, дисертација садржи 358 страница главног текста који је подељен у седам поглавља, и обимну библиографију од 505 јединица. Структура и садржај дисертације у сагласности су са поднетом пријавом а теоријски оквир, хипотезе и циљеви рада у складу су са предложеним истраживањем.

Увидом у евиденцију Факултета политичких наука и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ утврђено је да до сада у Републици Србији није одбрањена докторска дисертација под истим или сличним насловом. Сходно правилнику о академској честитости Факултета политичких наука рад је прошао проверу у програму ЕФОРУС (EPHORUS) и резултати анализе су потврдили да је докторска дисертација аутентично и оригинално дело (1% преклапања).

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторског рада Николе Млађеновића под називом **”Схватање медијатизације у теорији умреженог друштва Мануела Кастелса”** су савремене медијске и са њима повезане промене, односно, процес медијатизације као међуоднос медијских и комуникационих промена, с једне стране, и промена у друштву и култури, с друге стране. Реч је о међу-утицајима друштвене и медијске сфере, односно о структурној трансформацији односа између поменутих сфера у савременом друштву. У том смислу медијатизација је паралелна са другим процесима, попут глобализације или комерцијализације, који су такође део наведеног међуодноса. Сам појам медијатизације је један од новијих доприноса комуникологије проучавању глобалних промена и адекватнијем разумевању савременог друштвеног и културног развоја. Није реч само о комуницирању дубоко условљеном коришћењем медија, о томе да људи различите потребе и интересе задовољавају путем медија, већ и како се то одражава на промене у култури и друштву, и обрнуто. Култура и друштво не могу се разумети без медија, који посредују у настајању и усвајању знања, норми и вредности. Такође, историјски развој и савремени процеси се све више разумеју или кроз појаву нових медија или кроз промену сврхе постојећих медија. Али, иако је фокус на медијском аспекту комплетног процеса модернизације, неопходно је да се медијатизација разуме у оквиру целокупне међуигре медија, културе и друштва, и стога је њено проучавање, разумљиво, мултидисциплинарно.

Аутори који се баве медијатизацијом долазе из више дисциплина и истраживачких традиција и покушавају да демонстрирају неопходност целовитије перспективе у проучавању овог сложеног процеса. Своје истраживање Никола Млађеновић засновао је на детаљној критичкој евалуацији њихових главних одлика и теоријских утемељивача. Први, институционални приступ, чији је најистакнутији представник Стиг Хјарвард (Stig Hjarvard), ослања се на теорију структурације Ентонија Гиденса (Anthony Giddens). У другом, културалном приступу, Ник Колдри (Nick Couldry) користи се теоријом поља Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu), док се Андреас Хеп (Andreas Hepp) држи социологије Бруна Латура (Bruno Latour). Трећи, материјално-технолошки приступ, настоји да рехабилитује оне аспекте медијатизације који се обично дисквалификују као пуки технодетерминизам. Сваки од ових приступа на специфичан начин указује да разматрање

медијско-комуникационих промена, и њиховог доприноса општедруштвеним променама, треба да се одигра у комплексној интеракцији мноштва фактора. Та међуигра је, наравно, много старија тема медијских студија од саме медијатизације али нова истраживања омогућавају да се она осватли из нових углова.

Проблем на који се Никола Млађеновић фокусирао у свом раду везан је за дилеме и критике које су упућене истраживању медијатизације. С једне стране, бавио се питањем колико је, упркос декларисаној посвећености проучавању комплетног међуодноса медија, културе и друштва, у овим приступима то заиста и учињено, разматрајући и раван друштвених и културних промена које у том процесу такође имају реципрочан утицај. Са друге стране, показао је да је поред социо-теоријског утемељења, односно превазилажења медиоцентричности самог приступа, неопходно поставити питање могућности развоја критичке перспективе у оквиру саме теорије медијатизације. Коначно, услед значајних промена у области дигитализације, отворио је и нове дилеме о томе колико је могуће успешно интегрисати медијске и технолошке димензије у разумевање медијатизације.

Никола Млађеновић у свом истраживању полази од становишта да слични проблеми прате и теорију умреженог друштва Мануела Кастелса. Кастелс константно трпи критике за технодетерминизам, неразвијену социјалну теорију и некритичко поимање процеса у савременог глобалном друштву. Кастелс је, међутим, један од најистакнутијих социолога који се систематски баве проблемом медијских и комуникационих промена. Односно, Кастелс се заиста бави међуодносом медија, културе и друштва, интензивније него Гиденс, Бурдије или Латур али је у студијама медијатизације његов рад много више инспирација него теоријски ослонац. У том смислу Никола Млађеновић препознаје потребу да се размотри и Кастелсов могући допринос разумевању медијатизације. Зато је циљ рада био да се применом критичке научне анализе истраже запостављени аспекти процеса медијатизације, поготово аспекти којима се баве критичке социјалне теорије и истраживања медијске технологије, и да се доведу у везу са веома емпиријски оријентисаном теоријом умреженог друштва Мануела Кастелса.

Дисертација је заснована на темељном пропитивању критичких теорија Франкфуртске школе, постструктурализма и културних студија али и разних верзија медиум теорије, како би се идентификовали занемарени а потенцијално битни аспекти комплексног односа

медијских и комуникационих са друштвеним и културним промена. Преглед наведених теорија помогао касније у формулисању критичког модела медијатизацијског процеса, док је анализа теоријских позиција Мануела Кастелса омогућила социјално утемељење и укључивање улоге медијских технологија у теоријско разматрање.

Циљ истраживања био је, дакле, научна дескрипција процеса медијатизације у теорији Мануела Кастелса. Трагало се за одговором на питање како Мануел Кастелс разуме процес медијатизације, који је значај овог концепта за теорију умреженог друштва и у каквом су односу критички и технодетерминистички елементи у његовом приступу. То значи да су уз дескрипцију и критичку интерпретацију остварени и елементи научног објашњења овог процеса, али и ове утицајне теорије.

3. Основне хипотезе и методологија истраживања

У складу са предметом и циљевима истраживања формулисан је и развијен хипотетички оквир који су чиниле:

Генерална хипотеза (ГХ): Интеракција између медијских и комуникационих промена, с једне стране, и друштвених и културних промена, с друге стране, је сложен однос међузависности у теорији умреженог друштва Мануела Кастелса. Разматрање многоструких утицаја ових релативно самосталних сфера засновано је на теоријском приступу који је обликован и под утицајем критичких студија и под утицајем медиум теорије.

Прва посебна хипотеза (Х1): Медијатизација се одиграва у склопу глобалних, општедруштвених промена, па је за њено разумевање у теоријском раду Мануела Кастелса неопходно да се ситуира у односу на: умрежено друштво, као глобалну друштвену структуру, културу стварне виртуалности, као медијско-културну инфраструктуру савременог друштва, и еманципаторски потенцијал алтернативних субјеката друштвених промена.

Друга посебна хипотеза (Х2): Схватање медијатизације у радовима Мануела Кастелса обликовано је и под утицајем критичких приступа (критичка теорија друштва, културне

студије, пост-структурализам) и техно-детерминистичких праваца у комуникологији, пре свега, медиум теорије.

Испитивањем главне хипотезе установљено је да макро-мрежни приступ Мануела Кастелса омогућава свеобухватну перспективу могућих интеракција медијских и комуникационих промена, с једне стране, и промена у друштву и култури с друге стране. Штавише, сама идеја умрежавања, која уводи динамичност у међуигру као оквир саме медијатизације, нуди неисцрпан потенцијал за проучавање савремених промена везаних за медије и комуницирање.

Провером прве посебна хипотеза показало се да ситуирање медијатизације у односу на глобалну структуру умреженог друштва, његову симболичку инфраструктуру у виду културе стварне виртуалности, као и питање потенцијала алтернативних и медијски активних субјеката друштвених промена, омогућава сагледавање неопходних околности унутар којег се сама медијатизација одиграва. Тиме Кастелс не само да теоријски показује осетљивост медијатизације у односу на контекст, већ и својим емпиријским студијама то и демонстрира.

Провера друге посебне хипотеза указала је на потребу дораде критичких и социо-теоријских аспеката медијатизације, као и на неопходност разрешења сувише радикалне поделе на технодетерминистичка и истраживања која технологију у потпуности занемарују. Истраживање је показало да наведени теоријски приступи не само да обликују теоријску позадину Кастелсових истраживања, већ су неопходни за свако развијеније схватање међуодноса медијских и комуникационих са друштвеним и културним промена.

4. Кратак опис садржаја дисертације

а) Структура дисертације

Абревијације

1. Увод
- 1.1. Проблем истраживања
- 1.2. Структура рада

2. Приступи медијатизацији
 - 2.1. Институционална перспектива Стига Хјарварда
 - 2.2. Културална перспектива Андреаса Хепа и Ника Колдрија
 - 2.3. Материјално-технолошка перспектива
 - 2.4. Ка критичкој медијатизацији
3. Теорије медија
 - 3.1. Између индустрије и културе: критичка теорија друштва
 - 3.2. Хиперреализам Жана Бодријара
 - 3.3. Лиотарова компјутеризација постмодерне
 - 3.4. Деконструкција медија Жака Дерида
 - 3.5. Друштва контроле Жила Делеза
 - 3.6. Артикулација медијатизације: културне студије
 - 3.7. Логика општила: медиум теорија
 - 3.8. Предлог критичког модела медијатизације
4. Умрежено друштво
 - 4.1. Увод
 - 4.2. Информациони град: чвориште умреженог друштва
 - 4.3. Држава, цивилно друштво и тржиште
 - 4.4. Планетарна мрежа и технологија
 - 4.5. Глобални мултимедијски систем
 - 4.5.1. Конвергенција и масовна самокомуникација
 - 4.5.2. Структура медијске мреже
 - 4.6. Медијатизовано друштво
5. Култура стварне виртуалности
 - 5.1. Увод
 - 5.2. Виртуално: од технологије до индустрије културе
 - 5.3. Публика: креација, интеракција, контрола
 - 5.4. Медијатизација политике
 - 5.5. Идентитет: од космополитизма до фундаментализма
6. Мреже друштвених промена
 - 6.1. Увод
 - 6.2. Медији и рат у Ираку
 - 6.3. Симболичке окупације Вол Стрита и Тахрир трга
 - 6.4. Медијатизација климатских промена

- 7. Закључак
 - 7.1. Критичка медијатизација
 - 7.1.1. Симболичка логика медија
 - 7.1.2. Социјална логика медија
 - 7.1.3. Технолошка логика медија
 - 7.2. Кастелсова медијатизација
 - 7.2.1. Умрежено друштво
 - 7.2.2. Култура стварне виртуалности
 - 7.2.3. Мреже друштвених промена
 - 7.3. Кинеска конклузија
-
- 8. Литература

б) Опис садржаја дисертације по главама

У складу са поднетом пријавом, дисертација има седам поглавља. У уводу су изнети истраживачки проблем, предмет, хипотетички оквир и циљ рада.

Друго поглавље критички представља три постојећа приступа проучавању медијатизације. У глави 2.1. описани су институционална перспектива и радови њеног главног представника Стига Хјарварда. Хјарвард, пратећи теорију Ентонија Гиденса, види медије као институционалне оквире за људско деловање, са мање или више стабилним правилима за све учеснике, као и ресурсима којима свака институција располаже и на одређени начин их алоцира. То су код Хјарварда, поред уобичајених организационих ресурса, и технологија па и сама публика као ресурс. Публика је, наравно, и актер који може да поштује или мења правила, што отвара простор за критичка разматрања проблема доминације и еманципације. Хјарвард такође наглашава значај медијског професионализма на свеукупни *modus operandi* медија, који назива медијском логиком. Он открива различите аспекте управљачке логике медије, од симболичке и експресивне, преко економске, институционалне и социјалне до техно-логике. Ово релативно самостално деловање медија је по Хјарварду омогућено структурним промена које су медије учиниле донекле аутономним институцијама у односу на друге, првенствено политичке институције, иако Хјарвард строго не инсистира да политички паралелизам

подразумева губитак аутономности. Ове и сличне дилеме поглавље описује зарад каснијег прегледа критичких теорија.

У глави 2.2. представљена је културална перспектива. Битна разлика у односу на Хјарвардво становиште је што се овде сумња у концепт медијске логике. За Андреаса Хепа и Ника Колдрија реч је о сувише монолитној категорији. Хеп поготово предлаже идеју калупљења, третирања медија као одређених матрица којима се актери прилагођавају, али које нису тако постојане као неумољива логика. Хеп начелно отвара и питање друштвене моћи и медијске технологије, ослањајући се на теорију Бруна Латура, који сматра да интерактивну мрежу чине не само људи и значења већ и објекти, односно апарати. С друге стране, Ник Колдри прати теорију поља Пјера Бурдијеа, те покушава да релативну аутономију медија разуме као конвергенцију различитих поља ка не само уобичајеној концентрацији моћи у виду државе, већ и ка стварању медија као носилаца мета-капитала, односно ауторитета у погледу дефинисања друштвене ситуације. Управо концентрација симболичке моћи медија је оно што је централно за Колдријево разумевање медијатизације, а што је очигледно критичко питање.

Глава 2.3. понајвише се фокусира на технодетерминизам. Материјално-технолошка перспектива чак замера Хепу некомплетно коришћење Латурсове идеје о мрежи, јер озбиљније не разматра улогу објеката. Иако су Хеп и Колдри последњих година знатно поправили овај аспект својих истраживања, материјална перспектива остаје најснажнији заговорник идеја о тоталној медијатизацији, односно технологизацији друштва. Суочени са дигитализацијом и глобализацијом медија, материјалисти истичу хиперболичне тезе и неопходност инкорпорирања налаза о самом медијуму у проучавање комплетног међуодноса медијских и комуникационих наспрам друштвених и културних промена. У глави 2.4. сажете су врлине и мане наведених разумевања медијатизације, и тиме припремљен терен за преглед етаблираних теорија медија.

Треће поглавље фокусира се на разматрање доприноса критичких теорија Франкфуртске школе, постструктурализма и британских културних студија, са једне и различитих верзија медиум теорије, са друге стране. Ово контрастирање различитих 'етаблираних' теоријских приступа омогућило је да се испита критичко и социо-теоријско утемељење медијатизације као и разлике у њиховим схватањима улоге медијске технологије.

Наведене интелектуалне школе су се више и мање бавиле различитим аспектима за које су заинтересовани истраживачи медијатизације, и нуде аналитички развијенија објашњења тих елемената. Питања која се на почетку поглавља покрећу тичу се односа два виђења медија, као релативно аутономних институција или као индустрије културе, а Франкфуртска школа симболичку моћ медија разуме као идеолошку моћ. Такође се поставља питање односа политичких, економских и медијских институција у контексту Хабермасове теорије јавне сфере, као и Бењаминове анализе о техничкој репродукцији и понашању публике, што све критички допуњава разумевање међуигре као оквира медијатизације.

У оквиру разматрања критичких теорија, поред Франкфуртске школе, представљени су и постструктуралисти (Бодријар, Лиотар, Делез, Дерида) и представници културних студија (Рејмонд Вилијамс, Стјуарт Хол). У разматрања медиум теорије укључени су радови Харолда Иниса, Маршала Меклуана и Фридриха Китлера. У том смислу треће поглавље омогућава је омогућило кандидату да критички размотри процес медијатизације и да предложи хеуристички модел који ће му послужити за реконструкцију медијатизације у теорији Мануела Кастелса. У овом поглављу, дакле, Никола Млађеновић налази основу за Хјарвардово разумевање медијске логике. Хјарвард је схвата као састављену од три члана, али чланове тројства константно мења, у зависности коју појаву проучава. У случају масовних медија, то је најчешће експресивна, институционална и техно-логика, док код дигиталних платформи тројство чине симболичка, социјална и техно-логика. Прегледом класичних теорија медија у ствари се кристализује идеја да тројство медијске логике може да прати уобичајене теме медија: садржај, публику, политичку економију, као и технологију. Будући да политичка економија није засебан аспект логике већ свепрожимајући елемент који ће код Кастелса отеловити умрежено друштво, Никола Млађеновић предлаже критички модел медијатизације у коме би медијску логику чиниле симболичка, социјална и техно-логика у готово свакој истраживачкој ситуацији. Тако кандидат открива да већина истраживачких метода које проучавају садржај, публику/кориснике или технологију, уз разумевање општедруштвеног контекста, могу да проучавају и аспекте медијске логике.

Четврто поглавље у потпуности је посвећено Кастелсу. Представљена су прво његова релевантна истраживања из социологије урбанизма (4.2.), где се већ називу Кастелсове идеје о медијима, глобализацији и култури, односно великим градовима као средиштима промена битних за разумевање медијатизације. Умрежавање на глобалном нивоу управо почиње из тих центара, те се контуре корпоративног медијског система и његовог односа према другим друштвеним институцијама већ називу. Кастелс такође дискутује о дилеми истраживача медијатизације, као и критичких теоретичара, у вези односа медија, цивилног друштва, тржишта и државе, те поглавље 4.3. кандидат посвећује разумевању међуигре наведених структурних фактора, при чему је тежиште на преиспитивању доминантног уверења савремене левице да је могуће хармонизовати интеракцију наведених сфера. У ствари, Никола Млађеновић налази да Кастелс одбија такву хармоничну доктрину, те не види међусобно уравнотежавање или вишестрану демократизацију ових домена, где би и медији играли значајну улогу. Сасвим супротно, и у складу са критичком перспективом, Кастелс говори о медијима као спони између економске, културне и политичке моћи, о „метадруштвеном нeredу“ и „варваско-номадској динамици“ умреженог друштва, потврђујући његову конфликтну природу и динамичност.

Самим тим, глобална друштвена структура, односно фузија комуникационе инфраструктуре, тржишта, културе и политике, којима Кастелс придодaje и технологију као структурни елемент, у ствари је ретко стабилна фузија. Односно, она је стабилна за најмоћније актере и за мало ког другог. Пратећи Харолда Иниса, Кастелс налази планетарну синхронизацију привреде, првенствено у најразвијенијим деловима планете, Европи, Северној Америци и пацифичком делу Азије. Они чине глобални троугао моћи, технологије и богатства. Такво умрежено друштво, дакле, није само уобичајена политичко економска доминација, нити чак само идеолошка, јер се привредно-технолошки хибрид води начелом апстрактног универзализма, отеловљеног у рачунару, што су налази како Франкфуртоваца тако и постструктуралиста. Но, Кастелс не описује монолитно умрежено друштво већ прожето контрадикцијом инструменталистичке Мреже и Сопства, односно колективних идентитета који се супротстављају безличном деловању глобалних структура, често се, као у данашње време, затварајући у самодоволне, популистичке заједнице, у нади да ће се тако заштитити.

То све чине супротстављајући се али и користећи се медијском инфраструктуром умреженог друштва. Четврто поглавље стога завршава описом мултимедијског корпоративног језгра, умрежавања некада раздвојених а сада интегрисаних домена производње, дистрибуције и маркетинга. Кастелс анализира покушаје да се даљом концентрацијом власништва успостави контрола, чак монопол на медијском тржишту, а региструје и краткотрајне савезе или чак симултану пословну сарадњу и конкуренцију. Додатну динамичност виђењу комплетног система Кастелс нуди увођењем концепта масовне самокомуникације, односно креативних чланова публике, којима медијске фирме морају да се прилагоде како би их експлоатисали. Тиме и тензија корпоративног и корисничког домена ствара додатни аналитички ниво у умреженом медијском друштву.

У петом поглављу кандидат се бави културом стварне виртуалности, која неспорно извире из споменуте конвергенције социјалних мрежа, информативе, рачунарске и индустрије културе, чинећи по Кастелсу „големи повијесни супертекст“. Односно, Кастелс види стварање „заједничког културног обрасца“, сасвим актуелне идеје у време када се вести преплићу са забавом, када се председник САД користи социјалним медијима и оптужује да је злоупотребио рачунарску индустрију, психолошке и технике маркетинга за изборну победу. Односно, Кастелсова бодријаровска идеја о „коегзистенцији свега“ обухваћеног медијима, о „вишестраном семантичком контексту“ који је извор животног искуства, као да од радикалне спекулације полако постаје стварност. Актуелност проблема медијске производње светоназора, једне од главних тема медијатизацијских истраживања, Никола Млађеновић разматра у поглављу 5.2. где реконструише Кастелсову идеју виртуалности као производа медијско-комуникационе промене.

У глави 5.3. размотрена је улога корисника, односно масовних самокомуникатора, како у репродукцији саме културе стварне виртуалности, тако и у погледу потенцијала за преговарање са доминантним значењима, пружању отпора па и самосталном креирању садржаја, имајући у виду могућност комодификације такве активности корисника. Глава 5.4. посвећена је медијатизацији политике, односно последицама умрежавања индустрије забаве, медијског менаџмента у политичким партијама, комерцијализације медија и сходно томе све већег нагласка на инфотејнмент, те променама у понашању самих политичких актера у контексту све већег ослањања на медије као главне инструменте у

кампањи. Завршна глава петог поглаља разматра каква се Сопства у ствари супротстављају Мрежи у Кастелсовој теорији, те на који начин идентитет условљава и начин употребе медија. Представљени су како космополитски пример побуне Запатиста против увођења НАФТА трговинског споразума у Мексику, тако и фундаменталистички пример све израженијег исламистичког тероризма.

Шесто поглавље окреће се мрежама друштвених промена и преиспитује потенцијал алтернативних субјеката за те промене. Реч је првенствено о друштвеним покретима које се за своје пројекте боре како на комерцијалним медијима тако и на друштвеним мрежама, при чему Кастелс налази да се покрети све више ослањају на масовну самокомуникацију. Но, у складу са актуелним светским проблемима, Кастелс увиђа да најизраженије друштвене промене производе најмоћнији актери. Стога Никола Млађеновић разматра и ограничења активистичког деловања у контексту нових медија. Штавише, Кастелс за најснажнији пример медијатизоване промене налази медијско деловање администрације Џорџа Буша у случају рата у Ираку (глава 6.2.), од оправдања за интервенцију до даљег обликовања читавог дискурса о блискоисточном проблему, поготово у погледу производње веровања у постојање оружја за масовно уништење или сарадње Садама Хусеина са Ал Каидом. Дезинформисање није била једина метода, пошто је уведена новина да новинари практично буду део трупа, саме атмосфере на фронту, која је на медијске раднике извршила специфичан патриотски утицај. То показује да проблем препознавања новинара као дела естаблишмента, односно симбиоза пословних интереса комерцијалних медија и интереса политичких актера, ремети идеју о критичком надзору администрације у кључним ситуацијама.

Глава 6.3. посвећује се симболичким окупацијама тргова у Каиру и Њујорку. Компарација два наизглед слична догађаја показује улогу медија и њихов могући допринос. С једне стране, у случају оба догађаја демонстрирано је креативно коришћење медијске технологије, но изненађујуће остаје да у томе доминира пре египатска страна. То јест, у Њујорку једва да је било снажније симбиозе новинара и грађана, будући да више извора налази да чак ни Њујорк Тајмс није предњачио у подршци Окупај Вол Стрит покрету. У Њујорку није било телевизијске мреже која је уживо преносила садржај произведен од стране самих активиста. Такође, услед Мубаракове одлуке о гашењу интернета, египатски

учесници били су принуђени да граде и аналогне комуникационе мреже. Но, испитивање је додатно показало да су, упркос свему, египатски активисти имали мање поверења, односно мање су се ослањали на дигиталну технологију, него њујоршки учесници. То јест, упркос симболичкој окупацији и непосредној интеракцији на трговима, масовна самокомуникација је била знатно израженија у Њујорку, и показала је све своје слабости, поготово у виду илузорног одбацивања централне организације покрета (мрежа без вође) и свеопште склоности ка кликтивизму.

Последња глава овог поглавља бави се медијском дисторзијом климатског дискурса у контексту медијског инфотејмента и масовне самокомуникације. Док се у случају другог потврђују исти проблеми наведени у претходној глави, новина је низ последица по јавно резонување које комерцијализовани начини медијског ивештавања остављају на саму перцепцију климатских промена. Новинарско наглашавање емоција и тривијалних аспеката нарушава просветитељску суштину проблема. То јест, иако о глобалном загревању постоји научни консензус, под изговором уравнотеженог извештавања ствара се привид о клими као контроверзној теми, при чему велику улогу имају и различити тинк-тенкови који доприносе стварању погледа да још није дефинисан узрочник загађења. Поврх тога, Никола Млађеновић код Кастелса налази да и индустрија забаве, првенствено познате личности, иако можда с добрим намерама постају еколошки активисти, представљају решења за системски проблем као питања обичне рециклаже. То јест, активизам се своди на стил живота и површније мере заштите, никако на свеобухватне друштвене промене на које климатски експерти позивају.

Завршно поглавље обухвата закључна разматрања и општије увиде као и ауторов дорпинос дебати која се у комуниколошким круговима води о медијатизацији. Детаљније је изложен, односно сумиран критички модел медијатизације (глава 7.1.), с фокусом на симболичку, социјалну и техно-логику. Модел се потом разматра у односу на Кастелсову теорију у њена три плана (глава 7.2.): умрежено друштво, културу стварне виртуалности и мрежу друштвених промена.

На крају дисертације налази се обимна библиографија релевантне иностране и домаће академске литературе и примењених истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос

Дисертација Николе Млађеновића „Схватање медијатизације у теорији умреженог друштва Мануела Кастелса“ значајно доприноси бољем разумевању процеса медијатизације али и критичкој рецепцији теоријског доприноса једног од најбитнијих савремених социолога. С даљим развојем медија, и уопште информационо-комуникационог домена друштва, медијатизација ће постајати све релевантнија тема. Разумевање међуодноса медијских и комуникационих промена са друштвеним и културним променама јесте предмет од неспорног друштвеног и научног значаја. Имајући у виду да је медијатизацијски приступ још у развоју, кандидат је систематизовао његове главне елементе, критички размотрио становишта водећих аутора и понудио могуће правце истраживања. То је поготово учињено у погледу критичких, социо-теоријских и технолошких аспеката процеса медијатизације. Прегледом критичких теорија и медиум теорије кандидат је указао на неопходност да медијатизација, која циља да постане кровни појам медијских студија, заиста то и заслужи у дијалогу са својим и даље актуелним и аналитички развијенијим претходницима.

Потом, дисертација је показала како становишта Мануела Кастелса о умреженом друштву и култури, о највећим друштвеним конфликтима у развијеном делу света, нуде теоријски и емпиријски богат контекст за проучавање процеса којим савремени медији утчу на трансформацију савременог друштва. Кастелсови радови потврђују премисе критичке теорије да се феномен мора посматрати у оквиру конфликтима засићеног друштва, као и да се и политички и економски процеси не могу изгубити из вида ако је намера целовито сагледавање међуигре као оквира медијатизације. Такође, критичка анализа Кастелсових радова потврђује да проучавање технологије не може бити занемарено, јер иако створени људском руком, дигитални медији и њихови алгоритми условљавају и специфичан друштвено-економски аранжман.

Најзад, Никола Млађеновић је својим одређењем медијске логике показао како медијске студије, различите школе и методологије могу да без тежих прилагођавања прихвате медијатизацију као свој предмет. Такође, ауторов допринос је и у конструкцији критичког

виђења медијатизације, који демонстрира кроз сагледавање логике производње медијског садржаја, понашања публике и деловања технологије. Коначно, везивањем критичких налаза за Кастелсово детаљно виђење савременог друштва, кандидат је показао неопходност разумевања улоге медија у ширим друштвеним процесима и значај интердисциплинарних истраживања савремених медијских и комуникационих пракси.

6. Закључак

Докторска дисертација Николе Млађеновића **”Схватање медијатизације у теорији умреженог друштва Мануела Кастелса”** представља веома значајан допринос домаћој академској литератури у студијама медија, културе, комуникологије, социологије и политикологије. Медијатизација, дефинисана као међуоднос медијских и комуникационих са једне и друштвених и културних промена са друге стране, до сада није била предмет студиозних истраживања домаћих аутора. Рад Николе Млађеновића је и једно од пионирских критичких разматрања теорије о умреженом друштву Мануела Кастелса у домаћој академској заједници. Иако је реч о једном од најутицајнијих савремених социолога и незаобилазном истраживачу у многим областима друштвених наука, Кастелс је овде ретко превођен и изчаван.

Теоријски добро утемељеним и студиозно спроведеним истраживањем Никола Млађеновић је урадио докторски рад који адресира кључна питања везана за развој медијског окружења и друштвених промена у комплексним глобалним околностима. Дисертација показује да је веома упућен у новије теоријске токове у комуникологији, политичкој и друштвеној теорији. Веома обимна, разноврсна и релевантна библиографија сведочи о темељном познавању теоријске литературе у више области које су значајне за разумевање савремених медија. Дигитализација, умрежено друштво и нова медијска екологија нису само теоријска позадина него и интегрални део његових истраживања због чега се у дисертацији подједнако разматрају и фундаментална и изузетно актуелна теоријска питања.

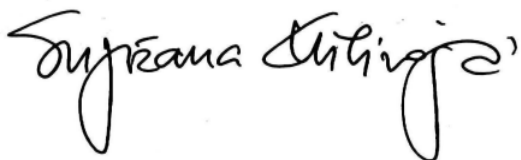
Комисија сматра да изнети квалитети докторске дисертације и изразити таленат за научни и теоријски рад Николе Млађеновића заслужују похвале, и са задовољством предлаже Наставно- научном већу да прихвати поднети реферат и одбори јавну одбрану докторског рада **”Схватање медијатизације у теорији умреженог друштва Мануела Кастелса”**.

Комисија

Проф. Др Мирољуб Радојковић, редовни професор у пензији,
Универзитет у Београду- Факултет политичких наука

Проф. др Далибор Петровић, ванредни професор,
Универзитет у Београду- Саобраћајни факултет

Проф. др Сњежана Миливојевић, редовна професорка,
менторка,
Универзитет у Београду- Факултет политичких наука

?

У Београду,
28.мај 2018.

